

Kap. b. b. ANĐELKO KALPIĆ
Beograd

Od Biokova do Visa

Ratnik o svom putu do komandanta ratnog broda

... Možda će izgledati čudno: naše prve akcije počele su na kopnu i postepeno se prenose na more.

Moje rodno mjesto Gradac uvučeno podno urvina Biokova posjedovalo je tih dana, onda kada je zemlja i naše more prepušteno na milost i nemilost fašističkom okupatoru, jednu veliku dragocjenost: generaciju slobodarskih i patriotski raspoloženih mladića i djevojaka.

Mi članovi SKOJ-a uspjeli smo radom, drugarstvom i neposrednom vezom sa omladincima i omladinkama preko raznih kulturnih i fiskulturnih priredaba da prikupimo omladinu u jednu jedinstvenu organiziranu cjelinu. Zemljoradnici i ribari u svijetu mladosti navukli su na sebe teške i odgovorne zadatke. Postali smo oslonac starijim drugovima, članovima Partije.

Bio sam ribar na kočaru »Sloga«. Sav ulov išao je u korist pokreta.

KAKO SMO POČELI

U noći 22/23. januara 1942. godine bio sam na ribarenju. Kad smo se vratili u luku, došao je kurir i prenio obavještenje: grupa od 7 drugova uhvaćena je za vrijeme ilegalnog sastanka i sprovedena u žandarmerijsku kasarnu. Sutradan će ih prebaciti u Makarsku. Mjesni komitet je odlučio da oslobodimo zatvorenike. Javite se na zbornu mjesto...

Znao sam gdje mi je zbornu mjesto. Noć i zeleno pokrivalo obližnje šumice sakrivali su nas od oka žandarma. Izvršena je podjela oružja. Postojao je vrlo oštri kriterij u podjeli: dijelilo se po iskustvu. Oni najiskusniji dobili su vojničke puške, a oni manje iskusni lovačke. Puška malo, te je 10—15 omladinaca ostalo bez njih. Naoružali su se noževima. Ja sam uspio dobiti pušku — lovačku.

Tog zimskog dana puhala je jaka bura, brod nije mogao uploviti u luku pa je otpala mogućnost da naše drugove morskim putem prebace u Makarsku.

Odlučeno je, da se napadne žandarmerijska kasarna, dvospratna kamena zgrada. Vrlo dobro sklonište žandarma. Kod prilaznja položajima i opkoljavanja kasarne naša patrola naišla je na zloglasnog ustaškog koljača Jozu Medara, koji je klao Srbe pod topolom u Opuzenu. Pokušao je da bježi, ali je pao pogođen prvim metkom iz puške Gojka Ujdurevića, narodnog heroja.

Naši juriši na kamene i dobro branjene zidove kasarne ostali su bezuspješni. Žandarmi su u gnjevu bacili kroz prozor i mrtvo tijelo jednog zatvorenika.

Borba se nastavljala...

Nalazio sam se u kući u neposrednoj blizini kasarne i pod puščanom vatrom držao jedan od njenih ulaza. Odjednom došao mi je na nišan žandarm Josip Zužulj, pogodio sam ga i ubio. Tog trenutka nisam ni pomišljao na to kakve će to posljedice imati na moj budući poziv.

Dok smo još napadali kasarnu, 24. januara, prema luci se približavao motorni jedrenjak. Nas deset upućeno je na obalu da onemogućimo iskrcavanje neprijateljskih vojnika, koji su, kako smo predpostavljali, hitali u pomoć napadnutom garnizonu.

Kad se brod približio vidjeli smo, međutim, da je to teretnjak nakrcan hranom i da nema na njemu vojnika. Radilo se o motornom jedrenjaku sa 105 tona hrane. Brod je nosio ime »Mercur«. Zaplijenili smo ga. Polovina tereta iskrcana je u Gracu, a drugi dio u Pločama. Taj je teret bio zaista dragocjen. Sa koliko žara i napora su naši omladinci i omladinke na deseterke tona hrane prebacili gore daleko i visoko iza najviših vrhova Biokova preko bespuća u duboke šume drugovima partizanima?!

Treći dan je prekinuta opsada kasarne. Približavala su se jaka pojačanja Talijana i ustaša.

U Gracu pod Biokovom je otpočela otvorena, oružana borba. Motorni jedrenjak »Mercur« nije bio samo prvi zaplijenjeni brod, već je on postao i prvi brod s partizanskom posadom. Nakon što je iskrčan teret na brod se ukrcala posada od pet naoružanih drugova pod komandom Miloša Andrijaševića...

KAKO POČI NA MORE

Poslije ovih događaja morao sam i ja napustiti Gradac. Ostali su samo manje kompromitovani. Sada sam bio svjestan da je onaj dobro odmjereni metak što je srušio Zužulja značio moju potpunu kompromitaciju pred ovdašnjim vlastima. Nisam, međutim, mogao pretpostaviti da će me on čudnom logikom ratnih zbivanja jednog dana odvesti na brod i kasnije konačno na more.

Sada je trebalo početi u vrleti Biokova i rastati se sa Gracom i drugovima.

Sve nas je više bilo na okupu. 13. marta osnovana je prva južnodalmatinska partizanska četa od vodova iz Makarske, Graca i Bačine.

Naša je četa vršila akcije na moru.

Učestvovao sam u poznatom napadu, od 4. maja 1942. godine, na glibodere u ušću rijeke Neretve, i u njenom rukavcu Crna Rijeka. Ova dva glibodera okupator je držao na ovim mjestima da bi osigurao slobodan plovni put za nesmetan izvoz boksitne rudače iz Hercegovine preko luke Ploče. Nalazio sam se u prvoj grupi. Bilo nas je 25. Ukrcali smo se na leut sa zadatkom da napadnemo gliboder broj 4 na ušću Neretve.

Sa svega dva vesla pokretali smo ovaj težak i dobro nakrcan leut. U toku noći trebalo je da pređemo preko 8 km puta do glibodera i isto toliko natrag i da se kroz čitavo to vrijeme hrvamo sa nepodesnim čudima riječne maticе i da za vlastitu obranu nemamo ništa do streljačkog naoružanja. Imali smo sreće: doplovili smo do glibodera, zatekli posadu na spavanju, razbili uređaje i otvorili podvodne ventile. Gliboder je počeo da tone...

I ostale grupe naše jedinice izvršile su dobro zadatak. Potopljena su oba glibodera i demolirani lučki uređaji u Pločama.

Talijani su uputili kaznenu ekspediciju na Bačinu. Podržavali su je sa 4 tenka. Ona je naišla na našu zasjedu i stradala. Uslijedilo je i bombardovanje Graca s mora.

Kasnije sam doznao da je ova naša uspjela akcija bila i povod za nesporazum između Nijemaca i Talijana. Dok su Nijemci zahtijevali da oni osposobe plovni put za Ploče i obrazlagali to potrebom za boksitom i većim radnim kapacitetom svojih ekipa za raščišćavanje, Talijani su se tome oštro suprotstavili i želji da sačuvaju svoja »neprikosnovena prava na našoj obali« odbili su pomoć Nijemaca i sami pristupili čišćenju prolaza.

* * *

Događaji su se redali sve većom brzinom.

Jednog dana na zahtjev mjesnih partijskih organizacija iz Makarske i Podgore zaključeno je da se napadne parobrod »Ica« (»Ika« — bivši »Vis« pripadao je Jadranskoj plovidbi, od 253 bruto registarske tone).

Tada sam pripadao 3. četi bataljona »Josip Jurčević«.

Specifičnost ove akcije ležala je u tome da se pronađu omladinci koji poznaju žandare pratioce i čuvare ovog broda.

Na sastanku boraca uoči akcije postavljeno je takav zahtjev. Meni su stizale već ranije vijesti o tome da je žandar Đolanda odvlačio noću iz kuće mog oca i u kasarni ga maltretirao. Đolanda nisam poznavao. Međutim, nešto sam ipak o njemu znao. Opisali su mi ga da je niskog rasta i crven u licu. Da li je to dovoljno da se sada, eto, kad drugovi

traže one koji dobro poznavaju žandare javim da sam ja taj?

— Ja znam Đolandu! — Rekao sam ubjeđen u to da me u ovoj situaciji instinkt za osvetom rođene krvi neće iznevjeriti.

Određena je trojka, komandir 3. čete Miko Glavina, komandir voda Božo Mikulić i ja, tada desetar, sa zadatkom da upadnemo u brod, zarobimo odnosno likvidiramo oružanu pratnju ako bude pružila otpor.

20. jula, na sam dan akcije došli smo u Živogošće. Vod je raspoređen na položaje oko pristaništa. Nas trojica, predjeveni u seljačka odijela, umješali smo se među mještane koji su na gatu čekali brod.

Kad se parobrod približio vidjeli smo na njemu samo jednog domobrana. Od skojevaca Gabra Mrkušića i Miloša Mlikote doznali smo da se na brodu nalaze još dva žandara. Jedan je bio u kabini pod pramčanom palubom, a onaj nesretni Đolanda na krmi. Glavina je pošao prema kabini na pramcu, Mikulić prema domobranu, a ja sam pošao da potražim Đolandu. Na krmi ga nisam zatekao. Iznenada sam ga susreo na drugoj strani broda kod kuhinje. Držao je pušku na gotovs. Kratak susret pogledima. Moj pištolj je bio brži. Đolanda je pao mrtav na palubu. Sličnu sudbinu doživio je i domobran jer je odbio da se preda.

Brod je bio u našim rukama. Iskrčano je oko 100 putnika koji su se nakon kraće panike smirili kad su vidjeli da se nalaze u rukama partizana.

Svega par sati kasnije ovaj je brod pred lukom zapaljen i potopljen...

Drugovi Kruno Viskiće, Boris Mirko, Milivoj Viskiće. Danko Stipiće, drugačice Danica Andrijašević, Mihovilka Juras i drugi, mladost moje generacije iz Graca bili su u nizu akcija nosioci onog duha koji nam je omogućavao da prebrodimo poteškoće koje su izgledale nesavladive.

Kao partizana sa Biokova, koji se sve češće zalijetio na more, zatekla me kapitulacija Italije. I tada je konačno došlo vrijeme da se posvema opredjelim moru i brodu, ne više kao ribar, već kao pripadnik posade naoružanih drvenih brodova koji su se čeličili u surovom ratu na moru protiv dobro naoružanih ratnih brodova.

TO MOŽE SAMO PARTIZAN

Negdje između 10. i 15. septembra 1943. godine javio sam se u primorsku flotilu u Podgori. Moje »kvalifikacije« ribar, učesnik u nekoliko uspjelih napada na neprijateljske brodove s kopna, moje sklonosti i ljubav prema moru dovele su me, eto, na brod »Biokovac«.

Bio je to brod bivše finansijske službe, naoružan sa tri mitraljeza. Najveća brzina bila mu je 10 čvorova. Nosio je oznaku NB-9 (naoružani brod). Imao je svega 20 tona. Kasnije je na Visu dobio neka ojačanja u naoružanju. Sve u svemu bio je to jedan od 16 naših naoružanih drvenih brodića s kojima smo ukupno raspolagali u oslobodilačkom ratu (pored toga bilo je još preko 80 patrolnih čamaca).

Postao sam njegov komandant.

Neko vrijeme vršili smo kontrolu ulaza u luku Ploče. Noću bi doplovlili do pred sami ulaz, pogasili motore i osmatrali. U borbu smo smjeli stupiti samo ako bi bili napadnuti.

Vrijeme je to VI neprijateljske ofanzive, novembar 1943. Nijemci su tada zaposjedali čitavu obalu i težili da se prebace na otoke.

Sjedište Prve flotile IV pomorskog obalskog sektora, kome sam tada pripadao, bilo je na Hvaru. Naš brod nalazio se maskiran u jednoj od uvale ovog otoka u području Hvarskog kanala. Istu sudbinu s nama dijelio je i PČ-54 (patrolni čamac) »Turist«. On je bio maskiran u jednoj drugoj uvali.

Dok smo tako danju dobro maskirani ležali u uvali i bili nevidljivi za dosadne i vječno prisutne njemačke avione »Rode«, stigao je kurir iz Komande sektora.

Komandant sektora Niko Srzić uputio nam je 8. decembra 1943. godine naređenje. Otvorio sam, po prvi put u svojoj vojničkoj karijeri, kovertu. Drug Bronzin, tako smo tada zvali druga Srzića, naređivao je da noćas »Biokovac« i »Turist« zarobe brod »Jadro«.

U pismu je bilo i obavještenje o tome da ovaj neprijateljski brod treba da isplovi iz Ploča uz samu obalu za Omiš i tako zaštićen mrakom i izvan dometa naše obalske

baterije na rtu Sućuraj (o. Hvar) sretno prispije do odredišta. U obavještajnim podacima date su i karakteristike ovog neprijateljskog broda: imao je jedan mitraljez i oko 10 članova naoružane posade. Mi smo se, dakle, mogli s uspjehom s njim boriti! A što ako obavještajni podaci nisu tačni?

Otišao sam na dogovor u Komandu flotile. Došao je i komandant »Turista«. Zajedno s komesarom flotile Nikolom Velom razradili smo plan napada.

Određeno je da isplovimo po padu mraka i da u Hvarskom kanalu u visini Zaostroga uspostavimo patrolu. Kad otkrijemo brod »Jadro« naši će brodovi manevrisati tako da se napad po mogućnosti izvrši u visini: Veliki Drvenik. Taj je položaj za nas bio najpovoljniji, jer smo u slučaju neuspjeha našeg napada mogli računati na bateriju na rtu Sućuraj. Ona dođuše nije imala niških sprava, ali je mogla svojim dometom upravo na tom području da uspješno dejstvuje, s tim što smo mi preuzeli na sebe da crvenom raketom označimo pravac kretanja neprijateljskog broda i tako bar donekle pomognemo našim artiljercima.

Isplovili smo. I sve je teklo kako je bilo predviđeno. Plovili smo od obale na udaljenosti od oko 400 metara. Na to nas je navelo upozorenje komandanta flotile Ljubenka Vodanovića. Neprijatelj je noću kontrolirao pokretnim patrolama cestu uz obalu i otvarao je vatra na sva plovna sredstva uz obalu, ako se nisu propisno legitimisala.

Kad je izašao mjesec, golo oko našeg osmatrača bilo je još bezpomoćnije. Vrijeme je sporo odmicalo, a brodovi su se lagano kretali. Meni je bila povjerena ova akcija, a ja sam gotovo sve svoje nade polagao na izvrsnog osmatrača Jakova Hančevića (sada pčelar na Hvaru).

— Eno ga uz obalu! povika odjednom Hančević.

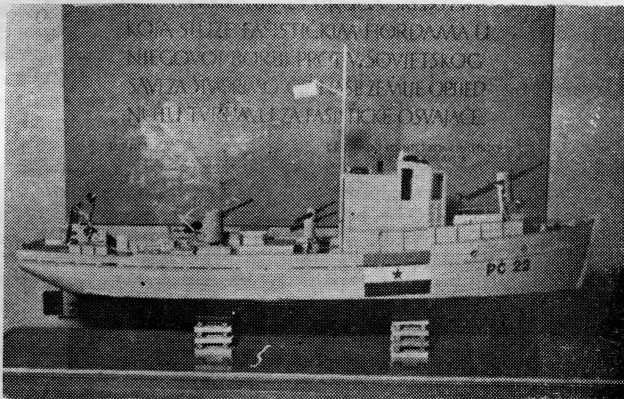
Prema ugovorenom signalu prešli smo u napad. »Biokovac« plovi prema lijevom boku broda, a »Turist« mu sječe kurs. Došli smo na 200—250 metara od »Jadra« i otvorili vatra.

»Jadro«, taj neprijateljski brod, odgovorio je na neobičan način. Ispalio je jaku svjetleću raketu i našu neposrednu okolinu pretvorio u dan. Otvorena je vatra s broda i što nas je naročito iznenadilo vatra je otvorena i s kopna. Nastala je lomljava i gužva u kojoj se sa susjednog kopna čulo uzvike: »Juriš«, »juriš«.

Naši brodovi se povlače. Ispalili smo crvenu raketu, ali je oni na bateriji nisu primjetili.

Pokušavam da razaberem o čemu se radi. Nastao je kraći tajac. Naredujem ponovni napad na »Jadro«. Energično sa oba broda plovimo prema »Jadru«. Svaki od naoružanih brodova prilazi jednom od njegovih bokova. Odjednom primjetili smo čamac u vodi. »Jadro« je spustio čamac i na njega ukrao pregovarače: hoće da predaju bro!

Sad je tek za nas nastala neočekivana situacija. Na oba naša broda ima svega 15 ljudi posade. Na brodu »Jadro« situacija je potpuno drugačija od one koju smo očekivali. Bili smo pogrešno obavješteni. Podaci naše obavještajne službe bili su tačni u onom času kad je »Jadro« isplovio iz Ploča. Na njemu je tada stvarno bilo samo 10 naoružanih pratilaca. Brod je međutim, vraćen u luku na hitan poziv i ukrao je nov teret: 40 naoružanih domobrana, 15 žandara, 6 ustaša, 2 Nijemca, te oko 100 ljudi, žena i djece članova po-

NB-9 »Biokovac«, jedan od slavni ratnih brodića mornarice NOVJ

rodica iz opsadnih garnizona. Odgovoran za ovako dragocjen teret bio je poručnik bojnog broda Kirhmajer, a komandant ukrcane jedinice neki potpukovnik. Dake, umjesto povoljnog odnosa snaga u našu korist, neprijatelj je raspolagao sa četiri puta jačom silom. »Jadro« je pored toga bio opremljen za antipartizansku borbu. Imao je jake željezne zaštitne limove i top od 20 mm, kao i drugo lako naoružanje.

Naredio sam, čim su brodovi pristali uz bok »Jadra« brzo iskrcavanje na »Jadro«. Na našim brodovima su ostali samo najneophodniji i to na oružju i motorima.

Komanda »Jadra« nije znala o čemu se radi, ali ni mi tada nismo znali kakva je situacija. Brzom intervencijom pohvatali smo rukovodioce i sproveli na »Biokovac« i tek tada smo odgonetali ovu zamršenu situaciju.

Na »Jadru« su smatrali da ih sa obale tuku partizani. To je bilo tačno. Radilo se o grupi partizana koji su došli na vezu u cilju održavanja redovnog kanala veze između Biokova i otoka. Mi o tome nismo imali pojma. Ovi naši drugovi, koji opet nisu znali za nas i za naš zadatak, čim su uočili neprijatelja otvorili su vatru. Dalje, na »Jadru« su ocijenili da dva osvijetljena broda koja otvaraju vatru s mora pripadaju Britancima. Naime, kako je objasnio Kirhmajer, siluete naših brodova ostavljale su utisak motornih torpiljarki. Bilo je logično, budući partizani tada nisu imali motorne torpirljarke, da se može raditi samo o britanskim. I to je navelo rukovodstvo »Jadra« na odluku: izbjeci par-

tizane s kopna i predati se Britancima na moru. Ona je uvjetovala pasivnost mase naoružanog ljudstva na »Jadru« dok smo mi vršili zarobljavanje ovog broda sa svega 5—6 ljudi. Kad su shvatili da su partizani ne samo na kopnu, nego i na moru, bilo je već kasno.

I sa ovim brodom nastavljena je stara partizanska praksa. Teret je zarobljen i iskrcan, a brod uključen u našu službu. »Jadro« je održavao prugu Vis — Bari dok nije jednoga dana stradao u Viškoj luci od njemačkih bombardera.

* * *

»Biokovac« je nastavio svoj borbeni put sve do 19. februara 1944. godine. Vraćali smo se tada s jednog zadatka na Hvaru prema Visu. Nismo znali da je zabranjena plovidba u tom području i to upravo ove noći. Otkrio nas je britanski razarač pomoću radara i jednostavno pregazio. Došao je brzinom od 27 čvorova sa strane odakle je duvao jak vjetar i tuklo more. Raspolovio je naš brod. Mi smo primjetili ovaj brod kada je sve bilo gotovo. Začudo, nitko nije stradao. Kad su nas sat kasnije iznurene izvukli iz mora, učinio je to drugi britanski razarač, doznali smo uzroke naše nesreće. Britanci su smatrali da pred sobom imaju njemački ratni brod, a bio je to naš »Biokovac«, za kojega je, pak, pred par mjeseci okupator bio potpuno siguran da je britanska torpiljarka... Ispričao je, drug Peko Petar, kapetan bojnog broda, u ratu komandant naoružanog broda »Biokovac«, poslije rata prvi komandant razarača »Split«.